

В. Баранівський

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ОСНОВА ЦЕНТРИЗМУ ТА ЄДНОСТІ В УКРАЇНІ

Культурологічний підхід до аналізу процесів суспільного розвитку стає все більш актуальним в сучасній науковій думці. Очевидно, це явище обумовлюється новим баченням та усвідомленням ролі культури у розвитку людства, нації, іншої соціальної спільноти. Як зазначає відомий український філософ В.С.Горський, в історико-філософському аналізі "...є суттєвим урахування ролі, що її в історії нації відіграє культура, формуючи потенціал життєвої активності народу, яка консолідує його в ім'я досягнення жаданих змін в усіх сферах суспільного життя. Цей потенціал становить сутність явища, яке ми називаємо духом нації. Дух виступає як ідея, що визначає, спрямовує життя нації, втілює той найвищий смисл, що скріплює життя людей, об'єднаних у межах національної культури [1, 18]".

Культурологічний підхід до вивчення суспільства може бути застосованим не тільки на історико-філософському рівні, а й стосовно політичних процесів у ньому. Без сумніву на політичне життя суспільства, будь-якої спільноти, окремої особистості в тій чи іншій мірі впливають всі складові системи культури, з якими певні соціальні суб'єкти взаємодіють.

Серед елементів культури сучасного українського суспільства звернемо увагу на стан політичної культури та деякі актуальні проблеми її впливу на політичне життя, зокрема, на становлення *центризму* та *єдності* в політичних відносинах України.

Центризм – це той принцип політичних відносин, який дозволяє забезпечити консолідацію та єдність суспільства, еволюційний характер його розвитку, уникнути конфронтаційності в діях різних політичних сил, сприяє компромісу різних гілок влади. З огляду на важливість цього принципу в політиці не є випадковим, що йому приділяли значну увагу в своїх наукових працях та виступах такі політики як М.Михальченко, І.Курас, Л.Кучма, В.Литвин та інші. Про центристський підхід у політиці заявила також низка політичних партій в Україні.

Ще в 1994 році про необхідність моральності в політиці, в забезпеченні єдності наголошував Л.Кучма у своєму зверненні до депутатів Верховної Ради: “Нехай нас об'єднують честь і рішучість, потреба конкретних справ на користь народу та спільна робота, а не гучні слова та пошук особистого комфорту [2, 37]”. Все ж, очевидно насамперед відсутність особливо таких якостей як честь та рішучість у значної кількості депутатів Верховної Ради, місцевих Рад народних депутатів, інших органів державної влади, а також партій та партійних блоків саме й стало однією із найбільш вагомих причин відсутності єдності серед політиків, гілок влади і, як наслідок, багатьох негативних процесів в Україні, які проявилися в роки її незалежності.

Очевидно, крім оцінки моральних якостей наших політиків, як і всіх громадян України (які також є суб'єктами політики), на проблему центрризму та єдності слід поглянути ширше, з позиції наявності необхідного рівня політичної культури в суспільстві. Навіть такі високі моральні категорії як честь та рішучість на жаль не гарантують в повній мірі високу громадянську позицію політика чи пересічного громадянина. (Напевно жоден з українських політиків, особливо у Верховній Раді не скаже, що він не має честі та гідності, але для всіх очевидна їх роз'єднаність та низька ефективність

діяльності). Очевидно, що названі чесноти без глибокого та всебічного усвідомлення себе кожним громадянином невід'ємною часткою української нації, українського народу, відповідальним за їх сьогодення та майбуття, ще не визначають однозначно прагнення до єднання та спільних дій в ім'я загальнонаціональних інтересів. Єднання партій, блоків громадян в сфері політики можливе лише за умови усвідомлення свого високого покликання служити народу, за наявності високого рівня політичної культури та патріотизму як невід'ємної складової такої культури.

Що ж є політична культура? Які особливості її стану в сучасному українському суспільстві? В загальному розумінні *політична культура* – це система знань, уявлень, цінностей і відносин, що функціонують у суспільстві і відтворюються в процесі зміни поколінь. Її можна визначити як обумовлений історичними, соціально-економічними й політичними чинниками якісний стан політичного життя суспільства, що відбиває рівень освоєння суб'єктом (суспільством, групою, особою) політичних відносин, цінностей і норм, ступінь соціокультурного розвитку людини та міру її активності у перетворенні політичної дійсності [3, 394].

Політична культура включає ті елементи й феномени суспільної свідомості, а в більш широкому розумінні, духовної культури суспільства, котрі пов'язані з суспільно-політичними інститутами та процесами і впливають на формування, функціонування і розвиток державно-політичних інститутів, визначають напрямок політичного процесу загалом та політичної поведінки широких мас зокрема. Подібно до того, як культура визначає і пропонує ті чи інші норми й правила поведінки в різних сферах життя, політична культура визначає й пропонує норми поведінки в політичній сфері. Вона формує керівні принципи і стилі політичної поведінки, політичні норми й ідеали, що забезпечують єдність і взаємодію інститутів та організацій, надає цілісності й інтегрованості політичній сфері так само, як загальнонаціональна культура надає цілісності й інтегрованості суспільному життю в цілому.

Спираючись на загальновизнане в сучасній політичній думці усвідомлення того, що *політична культура виконує ряд важливих функцій*, зокрема таких як: політичне забезпечення реалізації суспільних та національних інтересів; опанування та перетворення політичних відносин в інтересах певної соціальної групи, прошарку, нації; нормативно-регулююча та комунікативна функції тощо, закономірно стверджувати, що вона відіграє головну роль у

становленні та реалізації тенденції до інтеграції та єдності різних політичних сил під гаслом політичного центризму та єдності всього суспільства.

Водночас, аналіз сучасного українського суспільства, політичної культури в ньому показує, що *по-перше*, є об'єктивна потреба максимальних зусиль з боку політичних, громадських організацій, всіх громадян до єднання, до підтримки ідей політичного центризму, а на його засадах до зміцнення та розвитку Української держави. Реальний стан справ у політичній сфері відносин в Україні, який характеризується відсутністю конструктивного діалогу між різними політичними силами центру, по високому рахунку не може задовольнити нікого. В сучасних умовах особливо шкодить консолідації центристських сил відсутність політичного союзу між блоками «Наша Україна», «БЮТ», та «Партія регіонів». Як на наш погляд, саме відсутність необхідного рівня політичної культури, патріотизму, поміркованості у певних лідерів та учасників цих блоків не дав їм здійснити те, що чекала від них абсолютна більшість українських громадян. Зважаючи на загальносуспільну потребу такого єднання центристських сил в Україні, безумовно, воно здійсниться дещо пізніше, в майбутньому, але від роз'єднаності зусиль цих політичних блоків вже маємо великі втрати, які суспільству прийдеться надолужувати з часом.

По-друге, в чому ж головне полягає недолугість політичної культури мислення та дії сучасних українських політиків, звичайно ж і значної частини населення? Як нам вбачається, хибність політичних та державних рішень в Україні базується на хибності поглядів, оцінок ситуації в Україні, яка полягає в недооцінці проблем єдності українського суспільства, в нерозумінні об'єктивних засад та шляхів їх вирішення. Неупереджений погляд показує, що владні структури України просто “не помічають” процесів, які ведуть до розколу суспільства, зокрема, за ознаками національної, регіональної, релігійної та мовної культури. Так, зокрема, в Україні посилюється вплив російського націоналізму, який безумовно викликає посилення радикальних форм українського захисного націоналізму. В політичних колах, які є нині при владі, превалює думка про те, що розв'язання, насамперед, економічних проблем в державі зніме всі суперечності в суспільстві. Такий підхід є необгрунтованим та хибним. Політика, яка не бере до уваги *духовних аспектів людського буття*, не є реалістичною. Реалізм такої політики позірний: як засвідчує міжнародний досвід (Квебек, Велс, Косово), високий

рівень добробуту не усуває значущості культурних чи релігійних домагань різних соціальних та політичних сил.

Однією із головних проблем духовного характеру, яка посилюється в Україні, є недооцінка мовного та цивілізаційно-орієнтаційного факторів. Внаслідок цього Україна врешті-решт опинилася у своєрідному Гарлемі Європи, в зоні стратегічного відставання, на теренах вражаючої етично-гуманістичної дистрофії, де втрата сутнісних самоідентифікаційних рис набула *status normalis*, тобто узвичаєної норми. Рішучу та принципову оцінку мовної ситуації в Україні дають М.Михальченко та З.Самчук: “Атрофія мовного інстинкту, – вважають вони, – з усією фатальністю тягне за собою атрофію національну і, нарешті, державну. І не варто наркотизувати свою свідомість самовбивчими ілюзіями існування Української держави. Це – колосальна містифікація, витворена розпорядниками владних корит. Адже формальне існування України в якості державного суб’єкта зовсім не означає, що невід’ємними атрибутами новоутвореної державності стануть мовне, культурне, психологічне, господарсько-економічне утвердження повноцінності українства [4, 229]”.

На сьогодні мовна самоідентифікація продовжує залишатися поважним каменем спотикання національної консолідації України. Мовна політика держави, на жаль, не спонукає до єдності суспільства, а до його розшарування за мовними, культурними та національними особливостями. Розколотість держави за наведеними параметрами неухильно призводитиме до взаємної опозиційності, протидії чи навіть протистояння всіх сепарованих за мовними ознаками сегментів поки що цілісної держави. Поволі складається враження, що непереконалива артикуляція влади в мовному аспекті вичерпує останні регенеративні можливості національного організму.

Щодо створення умов до центрризму та єдності загалом позитивною є ідея про поширення та зміцнення соціальної бази центристських сил в Україні, зокрема, створення т. зв. “середнього класу”. Очевидно, чим більше людей в Україні буде з середнім достатком, більш високим рівнем життя, тим краще. Основу цього класу мають створити інтелігенція, управлінці, фермери, кваліфіковані робітники, представники силових структур та інші. Все ж, очевидним є недолік цієї теорії. Вона враховує рівень лише матеріального становища громадян, не торкаючись питання щодо їх національно-культурних та духовних потреб. Певним чином, від однобокого підходу до розуміння процесу становлення “середнього

класу” в Україні застерігав один із прибічників його ідеї В.Литвин. Підкреслюючи позитивну роль “середнього класу” як соціальної бази реалізації ідеї центризму в Україні, він відзначав: “...варто не забувати прикладу Горбачова, який, намагаючись примирити всі сили, всі точки зору, врешті-решт перестав задовольняти всіх [5, 104]”. Вбачається, що така оцінка ще раз свідчить про необхідність більш високої політичної культури та принциповості і в багатьох сучасних українських політичних діячів, які будують свої програми не на основі далекоглядної виваженої політики, а по принципу сьогоденної користі для себе чи своїх ближніх.

Рівень політичної культури громадян України уособлюється в її народних депутатах, державних та громадських діячах, в забезпеченні ними вирішення проблем центризму та єдності української нації та суспільства в цілому. Низький рівень їх політичної культури проявляється не тільки в незадовільному вирішенні проблем культури та мови. Очевидне також недостатнє розуміння ними значення забезпечення єдності релігії та церкви в Україні. Релігійна ситуація в українському суспільстві складна та суперечлива. В роки незалежності проблеми міжцерковних, міжконфесійних відносин, корені яких було закладено ще в попередні історичні часи, проявилися з усією очевидністю в сучасних умовах. Надання державою церквам надто широких прав, загравання певних державних та політичних діячів з окремими церквами та конфесіями по-суті не тільки не привели до бажаної консолідації українського суспільства, а навпаки слугувало поглибленню його розколу за релігійними, національно-культурними та мовними ознаками. Нерідко суперечності між деякими церквами носять явно загрозливий характер. На жаль, серед більшості громадян, політичних діячів України немає глибокого розуміння природи та сутності релігії, окремих церков, конфесій та міжцерковних, міжконфесійних відносин. Звичайно, відносити себе до певної релігії чи церкви – право громадян. Але держава не може стояти осторонь за умов, коли певні церкви, конфесії вносять в українське середовище чужу для українців релігію, культуру, мову. Деякі церкви (наприклад, УПЦ Московського патріархату) підлягають іноземним релігійним центрам, які часто не ховають своїх не тільки релігійних, але й негативних політичних амбіцій стосовно України. Однією із проблем релігійного характеру є проблема створення Єдиної Помісної православної церкви, єднання всіх християн України, вирішення якої було б позитивним кроком до єдності всього суспільства, зокрема, і в політичній сфері життя.

Світовий та вітчизняний досвід переконливо свідчить, що держава має бути активнішою у вирішенні цього важливого для українців питання.

Ще однією із найбільш важливих проблем підвищення рівня політичної культури українського суспільства з точки зору створення передумов для посилення центристських сил та єдності суспільства є *політична ідеологія*. Багатоманітність ідеологій, їх мирне співіснування є конституційно визнаним принципом життя сучасного українського суспільства. Водночас реальне життя Української держави у період її незалежності переконливо засвідчили, що відсутність єдиної продуманої та глибоко обґрунтованої державної політичної та ідеологічної доктрини в країні обумовлює еклектичність, не концептуальність в усіх сферах суспільного життя включно – економічні, соціальні, політичні, духовні. Відсутність системної реалістичної державної ідеології, яка б стала духовною, теоретичною опорою для помислів та дій громадян України породила разом з прагненням до пошуку ідейних, духовних засад свого життя тенденцію до розгубленості та втрати цілеспрямованої активності в розбудові нового українського життя. Особистість в сучасній Україні шукає ідеологічні та світоглядні орієнтири, щоб визначитися по відношенню до минулого, сучасного та майбутнього. Їй важливо знати політичну та ідеологічну доктрину держави (державницьку ідеологію).

Глибоку та реалістичну характеристику стану ідеології та політики в Україні дав президент Української академії політичних наук, професор М.І.Михальченко. Він резюмує: *“Сучасна ідеологічна ситуація в Україні характеризується багатоаспектною ідеологічною дезінтеграцією по суттєвим та несуттєвим критеріям. Навіть поділ ідеологій (як і партій) на ліві, центристські та правоцентристські, що відображає реальність, не має чіткого ідеологічного критерію. Ідеологія загальнодемократичної спрямованості – це швидше деяка підсумкова величина, що включає в себе потужну конкуренцію цілого ряду партій на ґрунті однієї із ідеологій (соціал-демократичної, християнсько-демократичної, ліберальної, консервативної і т.п.) чи на ґрунті національно-патріотичних ідеологій [6, 231]”*.

За умов такого стану ідеологій та партій, відносин між ними як теоретично, так і особливо на практиці неможливо сподіватися на серйозний центристський рух, який поєднав би в собі та навколо себе всі демократичні, реформаторські сили України.

Стан політики, політичної культури, ідеології, міжпартійних

стосунків впливає, як зазначалося вище, на всі сфери суспільства. Зокрема цей стан впливає на систему освіти в Україні. Відсутність чітко сформульованої державницької ідеології на рівні суспільства, високопатріотичної національної політики негативно впливає на виховання студентів, молоді України. Вбачається, що суспільство безпосередньо та через відповідні органи влади має системно регулювати та контролювати зміст, аксіологічну спрямованість навчально-вихованого процесу в вузах, підпорядковуючи їх, перш за все, найбільш важливим та суспільно значимим інтересам української нації, держави. Освіта має ґрунтуватися на об'єктивних наукових засадах бачення та розуміння світу, суспільних процесів, що є найбільш надійною підставою для світоглядної та поведінкової єдності громадян. Ми маємо постійно пам'ятати, що без єднання та злагоди українське суспільство (як і будь-яке інше) не може існувати і розвиватися. А єднання людей можливе лише за умови спільності і єдності їх думок, поглядів та переконань [7, 39].

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що політична культура, як і культура взагалі, обумовлює суспільні відносини, помисли та поведінку громадян, політичних партій, рухів та блоків у суспільстві. Ідеї центрizmu та єдності в Україні нині, поза всяким сумнівом, є головними та найбільш актуальними. Від їх вирішення залежить вирішення інших проблем.

Ідея національної злагоди в Україні може бути реалізована на основі вирішення низки взаємопов'язаних проблем: *по-перше*, необхідно всіляко піднімати рівень культури та політичної свідомості громадян. Державі, партіям, рухам, свідомим громадянам необхідно активніше вести справу щодо впровадження в життя української національної ідеї, формування української політичної нації. *По-друге*, Україні, українському народу необхідна чітка, обґрунтована з урахуванням українських національних традицій та світового досвіду, державна ідеологія, в якій має бути визначена система економічних, політичних, правових та духовних цінностей, ідей, цілей в світлі реалізації котрих має бути представлена перспектива розвитку суспільства та норми функціонування суспільства в сьогоденні. Така ідеологічна доктрина формується і формується на ґрунті співпадіння основних інтересів більшості соціальних груп населення, з конституційним забезпеченням прав меншості. *По-третьє*, ідея національної єдності та центрizmu в політиці має базуватися на безумовному визнанні первинними найвищих інтересів українців, як титульної та найчисельнішої нації в Україні,

на реальному забезпеченні їх прав на національно-культурне відродження та провідну роль в суспільстві. Важливим чинником в цьому мають бути зусилля щодо консолідації української нації. Звичайно, в Україні мають забезпечуватися також права та можливості представників інших націй та народностей, які є її громадянами, поважають її закони, історію, культуру, традиції. *По-четверте* – ідеї єдності та національної злагоди в Україні мають поставити для себе як головну мету всі державні та політичні структури, весь свідомий цього український елемент, що працює в Україні та поза її межами. Всі конфронтаційні сили (партії, громадські організації, рухи, представники різних національних меншин), які виступали раніше проти єднання українського народу, заважали цьому процесу, посилаючись на вузькоєгоїстичні групові та особисті інтереси, мають покаятися та на кінець, усвідомивши провину, включитися в спільний процес відродження та розбудови України – спільного дому для всіх нас.

1. Горський В.С. Філософія в українській культурі: (методологія та історія). – Філософські нариси. – К.: Центр практичної філософії, 2001. – 236 с. 2. Кучма Л.Д. Вірю в український народ. – К.: Видавничий дім “Альтернативи”, 2000. – 495 с. 3. Політологія: історія та методологія / За заг. редакцією Ф.М.Кирилюка. – К.: “Здоров’я”, 2000. – 629 с. 4. Михальченко М., Самчук З. Україна доби межичасся. Блиск та убозтво куртизанів. – Дрогобич, Вид-во “Відродження”, 1998. – 285 с. 5. Литвин В. Центризм. Місце злагоди змінити не можна // Віче. – січень, 1994. – С.97–104. 6. Михальченко Н.И. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы ?. – К.: Ин-т социологии НАНУ, 2001. – 440 с. 7. Баранівський В.Ф. Освіта – фактор духовності та суспільної злагоди в Україні // Всеукраїнська науково-методична конференція “Сучасний стан вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи”. – К.: ВЦ “Київський університет”, 2000. – С.37–39.